

Małgorzata Gajak-Toczek

Męskie gimnazja państwowe we Lwowie w latach 1772–1914

Rozwój szkolnictwa we Lwowie, szczególnie średniego, był ściśle związany z losami miasta. Materiałów źródłowych do tego zagadnienia nie ogłaszano, gdyż były one ocenzone, często z premedytacją niszczone, a te, które przetrwały – nadal są trudno dostępne. Część informacji oparta jest na wspomnieniach absolwentów lwowskich szkół średnich, a ponieważ pamięć ludzka bywa zawodna, stąd powstały pewne różnice dotyczące szczegółów¹.

14 maja 1772 r. wojska austriackie przekroczyły granicę Rzeczypospolitej, zajmując tereny, którym dla usprawiedliwienia bezprawnego zaboru nadano imię Królestwa Galicji i Lodomerii. Stolicą nowej prowincji cesarstwa Austrii został obrany Lwów.

Ziemie te, oderwane od Polski zbyt wcześnie, by doświadczyć pozytywnych skutków reform doby stanisławowskiej, w skład monarchii habsburskiej weszły z kolei zbyt późno i nie zostały objęte reformami światłego absolutyzmu, które zdołano przeprowadzić w krajach austriackich, czeskich i węgierskich. Ponadto włączenie w sposób sztuczny terytorium Galicji do strefy krajów basenu dunajskiego od początku czyniło z niej prowincję peryferyjną, skazaną na stagnację gospodarczą i społeczną. Odcięta od tradycyjnych rynków zbytu [...], pomijana przy inwestycjach, Galicja stawała się jedną z najbiedniejszych i najbardziej zacofanych prowincji cesarstwa².

Opisany stan dotyczył również oświaty: przykładem może być choćby liczba szkół średnich, która z ponad 20 w 1778 r. zmalała do 6 w roku 1784. Należy tu jeszcze zwrócić uwagę, iż, po pierwsze, w szkołach językiem wykładowym był niemiecki, a po drugie, każdy nauczyciel jako urzędnik państwowy musiał się stosować do przepisów ustaw tzw. pragmatyki służbowej. Między innymi ściśle z nią powiązano pobory na danym stanowisku. Najniżej uposażeni byli

¹ Zob. monografię J. K o w a l c z u k a, *Historia szkolnictwa, oświaty i wychowania na ziemiach odłączonych II Rzeczypospolitej kresach południowo-wschodnich*, t. 1–6, Kraków 2002–2008, w której autor zebrał reprodukcje dokumentów, archiwaliów, suplementy, listy nauczycieli i uczniów oraz wspomnienia absolwentów dotyczące 9 szkół średnich we Lwowie.

² Z. F r a s, *Galicja*, Wrocław 2003, s. 6.

suplenci, których nazywano wprost „białymi szkolnymi murzynami”, ich płace zrównano z urzędnikami XI rangi dopiero od 1898 r.³ Nauczyciel rzeczywisty w szkole średniej był zaszerogowany do IX klasy, w ramach wyróżnienia można było przyznać mu VIII. Dyrektor szkoły był zaliczany do VII grupy i analogicznie w uznaniu zasług mógł otrzymać rangę VI⁴. Stąd staje się oczywiste, że szkoła jako instytucja była podporządkowana podstawowemu celowi, którym była germanizacja uczniów i społeczeństwa⁵.

Najstarszą szkołą średnią we Lwowie powstałą w okresie zaborów było Akademickie Gimnazjum Wyższe. Istniało ono od 1772 r., a jego pierwotnym celem było przygotowywanie kandydatów do Collegium Theresinum zwanego Akademią Stanową (w latach 1776–1784) – stąd wziął się pierwszy człon nazwy, później na Uniwersytet Lwowski (w latach 1776–1804 i od 1817). Określano go także mianem „bernardyńskiego” od miejsca pierwszej lokalizacji przy ulicy Wałowej⁶ w budynku zakonu bernardynów. Dopiero w 1848 r. szkołę przeniesiono do budynku wcześniej należącego do Darowskiego przy ul. Teatralnej 22 (w okresie międzywojennym – ul. Rutowskiego). Gdy po Wiośnie Ludów uniwersytet przeniósł się do potrynitarского budynku przy ul. św. Mikołaja, gmach ten w całości objęła społeczność ukraińska, oficjalnie otrzymując go od rządu austriackiego i urządzając tam „Ruski Ridnyj Dom” („Ukraiński Dom Narodowy”). Początkowo językiem nauczania był język łaciński, po 1784 r. wprowadzono język niemiecki, zaś po roku 1867 – język ruski, czyli ukraiński.

Drugie gimnazjum zostało założone przez dominikanów w 1818 r. Znajdowało się ono po zachodniej stronie Wałów Gubernatorskich, później ul. Podwa-
le 2. Oficjalna nazwa szkoły zmieniała się następująco:

- 1828–1836 – Gymnasii Leopoliensis ad Dominicanos,
- 1838–1848 – Gymnasii Leopolitani ad Dominicanos,
- 1849 – K.K. Obergymnasium bei den Dominikanen in Lemberg,
- 1850–1852 – K.K. deutschen Ober-Gymnasium und der damit verbunden polnischen vier Parallel-Classen bei den Dominikanen in Lemberg,
- 1853–1854 – K.K. zweite Lemberger Ober-Gymnasium,
- 1855–1882 K.K. zweite Ober-Gymnasium in Lemberg,

³ Szerzej na temat wykształcenia i pozycji społecznej nauczycieli szkół średnich zob. I. Ho m o l a, *Nauczycielstwo krakowskie w okresie autonomii (1867–1914)*, [w:] *Inteligencja polska XIX i XX wieku. Studia*, red. R. Czepulis-Rastenis, Warszawa 1981, s. 83–130.

⁴ Powyższą gradację zaszerogowań wprowadzono w zasadzie dopiero od roku 1873; por. *W sprawie tytułu radcy szkolnego*, „Muzeum” 1908, t. I, s. 539.

⁵ Szerzej na ten temat por. L. S ł o w i ń s k i, *W zaborze austriackim*, [w:] i d e m, *Nauka literatury polskiej w szkole średniej w latach 1795–1914*, Warszawa 1976, s. 208–251.

⁶ Nazwa ulicy pozostała do dziś niezmienną (Валова), cały kompleks budynków klasztoru, dzwonnicy, systemu obwarowań i kościoła bernardynów mieści się między ul. Wałową i dawnym pl. Bernardyńskim (obecnie pl. Sobornym – Соборна пл.). Zakon bernardynów sprowadzono do Lwowa w 1460 r. Po uzyskaniu przez Ukrainę niepodległości kościół przekazano Cerkwi greckokatolickiej – dziś cerkiew pw. św. Andrzeja Apostoła.

1883–1907 K.K. zweite Obergymnasium in Lemberg,
1908 – K.K. zweite Staatsgymnasium in Lemberg,
1909–1913 K.K. zweite Staats-Gymnasium in Lemberg.

Ale potocznie mówiono na nie „dominikańskie”, od miana założycieli, lub „niemieckie”, gdyż nawet po uzyskaniu autonomii językiem wykładowym pozostał niemiecki. Już w drugiej połowie XIX w. cieszyło się sławą wybitnych absolwentów, wśród których zawsze wymieniano najznakomitszego – historyka Karola Szajnochę, który uczęszczał do niego w latach 1830–1835.

Po Wiośnie Ludów dokonano reorganizacji gimnazjów zgodnie z *Zarysem organizacyjnym dla gimnazjów i szkół realnych*⁷. Między innymi gimnazja klasyczne stały się na wzór pruski ośmioklasowymi, a do programu nauczania wprowadzono języki narodowe w wymiarze dwóch godzin tygodniowo we wszystkich klasach, krótkotrwale mogły one być także wykładowymi. Ale – gdy tylko Wiedeń opanował sytuację wewnętrzną – ponownie niemiecki stał się wszechwładnym, języki narodowe pozostawiono jednak jako przedmioty nauczania.

Do roku 1851 istniały zatem we Lwowie dwa ośmioklasowe gimnazja z językiem wykładowym niemieckim. Dopiero w 1852 na bazie II Gimnazjum utworzono filię z klasami od pierwszej do czwartej, która mieściła się w lokalu Ratusza, później w kamienicy kanonicznej przy pl. Kapitulnym, obok kaplicy Boimów. Władze austriackie „łaskawie” zezwoliły, by językiem wykładowym był język polski.

W roku szkolnym 1857/1858 filia została przekształcona w samodzielne III Gimnazjum im. Franciszka Józefa. Szkołę przeniesiono do wynajętego lokalu w kamienicy „Pod Gęsią” przy ul. Blacharskiej 13, a następnie do zabudowań klasztoru bernardynów przy ul. Wałowej.

Rada miasta Lwowa w roku 1862 wystąpiła z prośbą do cesarza o „uzupełnienie gimnazjum polskiego do ośmioklasowego”, ale w odpowiedzi – oprócz warunków finansowania szkoły – zażądano zrzeczenia się prawa do języka wykładowego. Ostatecznie jednak od roku 1863 za zgodą cesarską utworzono kolejne klasy, „zobowiązując miasto do poniesienia części kosztów utrzymania gimnazjum”. W roku szkolnym 1866/67 powstała klasa ósma. Gimnazjum stało się tzw. pełnym, a dyrektor takiej placówki był zobowiązany do składania corocznych sprawozdań; pierwsze pochodzi właśnie z 1868 r.⁸

Od 1867 r. wielonarodowa monarchia Habsburgów została przekształcona w dualistyczne państwo Austro-Węgry; kraje wchodzące w skład uzyskały auto-

⁷ *Entwurf der Organisation der Gymnasien und Realschulen in Österreich*, Wien 1849.

⁸ J. Kowalczyk dotarł do pierwszych dwóch sprawozdań za lata 1867/68 i 1868/69 w trakcie kwerendy w Bibliotece Uniwersytetu Lwowskiego, por. J. Kowalczyk, *op. cit.*, t. 3: *III (trzecie) Państwowe Liceum i Gimnazjum im. Króla Stefana Batorego*, cz. 1, Kraków 2006, s. 22; jednak już w 1908 r. stwierdzono przerwę w wydawaniu sprawozdań trwającą od 1869 do 1876 r., por. F. Majchrowicz, *Pierwszy rok istnienia Gimnazjum Franciszka Józefa we Lwowie (Notatka jubileuszowa)*, „Muzeum” 1908, t. 2, s. 446.

nomię, której przejawem było prawo do języka narodowego. W Galicji między innymi powstała Rada Szkolna Krajowa, której podlegało szkolnictwo ludowe i średnie.

U progu autonomii we Lwowie istniały zatem trzy gimnazja: Akademickie (nienumerowane, ale uznawane za pierwsze) – z językiem ukraińskim jako wykładowym, II Gimnazjum – z niemieckim oraz III Gimnazjum im. Franciszka Józefa – z polskim.

W związku ze stale rosnącą liczbą młodzieży, szkoły ciągle borykały się z problemami lokalowymi. Stąd dla III Gimnazjum niezmiernie ważnym był rok 1876, kiedy został oddany do użytku nowy budynek szkoły. Mieścił się przy ul. Halickiej, wkrótce przemianowanej na ul. Stefana Batorego, pod numerem 5. Wzniesiony z funduszków miejskich według projektu Juliusza Hochbergera

nosił znamiona gmachu publicznego, niepozabawionego pewnych pretensji do monumentalności. Nisze filarów międzyokienne wypełniły na wysokości drugiego piętra posągi: Kopernika, Mickiewicza, Czackiego, Ossolińskiego, Śniadeckiego i Długosza dłuta Tadeusza Barączka. Wnętrze budynku odpowiadało jego przeznaczeniu. Był wygodny i jasny, miał izby szkolne z dużymi oknami, korytarze szerokie i widne. Gdy w roku 1894 poprowadzono przez ulicę Batorego trasę tramwaju elektrycznego, ustawiono przed bramą zabezpieczające żelazne barierki⁹.

W tym samym czasie, gdy oddano do użytku nowe zabudowania szkolne, a było to formalnie 15 września 1876 r., dwanaście klas przeniesiono na ul. Batorego, zaś z pozostałych dziewięciu powstała filia, która pozostała na ul. Wałowej. W roku szkolnym 1879/80 utworzono z niej samodzielne IV Gimnazjum z językiem polskim jako wykładowym. Po upływie ponad dekady, w roku szkolnym 1890/91, szkoła, po usilnych staraniach Rady Szkolnej Krajowej oraz władz miejskich, otrzymała własny gmach, zlokalizowany obok Politechniki przy ul. Lipowej i św. Magdaleny, później przemianowanych na ulice Nikorowicza i Ujejskiego. Nauczanie w tym miejscu prowadzono do 1939 r., z przerwą w czasie I wojny światowej, gdy gmach szkoły był między innymi wykorzystywany na szpital polowy¹⁰.

Ale pomieszczenia zabudowań bernardyńskich przy ul. Wałowej 18 nie zostały opuszczone. Ponieważ III Gimnazjum po raz kolejny cieszyło się dużą popularnością, w październiku 1890 r. „poruczono kierownictwo filii gimnazjum Franciszka Józefa we Lwowie profesorowi Franciszkowi Próchnickiemu”¹¹. Posiadało ono 4 klasy niższe w 8 oddziałach¹², a więc od samego początku swego istnienia miało tzw. klasy równoległe.

⁹ M. Opałek, *O Lwowie i mojej młodości*, Wrocław 1987, s. 131–132.

¹⁰ Por. W. Kucharski, *50-lecie Gimnazjum IV im. Jana Długosza*, Lwów 1927, s. 7–13.

¹¹ „Muzeum” 1890, s. 656; F. Próchnicki (1847–1911) – wybitny pedagog; opracował *Wskazówki do nauki języka polskiego*, Lwów 1885; autor licznych podręczników do nauki języka polskiego i ćwiczeń do języka łacińskiego; dyrektor V Gimnazjum w latach 1892–1905.

¹² *Historia zakładu*, [w:] *Sprawozdanie dyrekcji c.k. gimnazjum V we Lwowie za rok szkolny 1897*, Lwów 1897, s. 39.

W zeszycie marcowym czasopisma nauczycieli gimnazjalnych „Muzeum” donoszono, że

Najjaśniejszy Pan, postanowieniem z dnia 3 marca br. [1891 – M. G.-T.], zezwolił na założenie z początkiem roku szkolnego 1892/93 Piątego Niższego Gimnazjum Państwowego we Lwowie. W gimnazjum tym ma być ustanowiona jedna stała posada dyrektora, jedna posada katechety i pięć posad profesorów¹³.

Lwów miał się cieszyć zatem z kolejnej szkoły średniej z polskim językiem wykładowym. Patronem zakładu wybrano św. Jana Kantego, uroczystości ku czci którego obchodzono 23 października¹⁴.

4 marca 1892 r.

Jego Cesarska i Królewska Apostolska Mość [...], zamianował profesora gimnazjalnego Franciszka Próchnickiego, dyrektorem V Gimnazjum Niższego we Lwowie¹⁵,

który pełnił swoje obowiązki do czasu przejścia na emeryturę, tj. do 28 sierpnia 1905 r. Warto nadmienić, iż Franciszek Próchnicki był uważany za wzór pedagoga i wybitnego wychowawcę młodzieży, który „[c]hlubił się tym i często powtarzał, że [...] za jego przewodnictwa wydał spośród grona nauczycielskiego aż kilkunastu dyrektorów”¹⁶. Wśród nich należy wspomnieć następujące nazwiska:

1) Józef Nogaj – dyrektor (I) Gimnazjum (Państwowego) w Rzeszowie od 1 marca 1899 r., od 28 sierpnia 1905 r. dyrektor V Gimnazjum Państwowego we Lwowie, którym kierował przez następne 21 lat;

2) Stanisław Majerski – dyrektor 6-klasowej szkoły wydziałowej żeńskiej im. Jadwigi we Lwowie, połączonej z 4-klasową szkołą ludową pospolitą od czerwca 1902;

3) dr Antoni Danysz – dyrektor VI Gimnazjum we Lwowie od 9 kwietnia 1903;

4) Józef Staromiejski – dyrektor Gimnazjum Państwowego w Drohobyczu od 18 września 1904;

5) Józef Szafran – dyrektor Gimnazjum Państwowego w Samborze od 28 września 1904;

6) Ferdynand Bostel – dyrektor II Gimnazjum we Lwowie od grudnia 1905;

7) Roman Moskwa – dyrektor Gimnazjum w Mielcu od grudnia 1905;

8) Michał Jezienicki – dyrektor Gimnazjum z językiem wykładowym polskim w Stanisławowie od lutego 1906;

¹³ *Rozmaitości*, „Muzeum” 1891, s. 273.

¹⁴ *Historia zakładu*, s. 79.

¹⁵ *Mianowania i przeniesienia*, „Muzeum” 1892, s. 272.

¹⁶ *Franciszek Próchnicki. Wspomnienie pośmiertne*, „Muzeum” 1911, s. 367–368.

9) dr Konstanty Wojciechowski – zaczynał karierę pedagogiczną w V Gimnazjum jako zastępca nauczyciela, gdzie uczył od 26 sierpnia 1895 do sierpnia 1898; dyrektor prywatnego Gimnazjum Żeńskiego we Lwowie w 1906; od 1910 dyrektor VI Gimnazjum we Lwowie;

10) Stanisław Schneider – kierownik filii Gimnazjum V we Lwowie od lutego 1906, następnie dyrektor VIII Gimnazjum we Lwowie od września 1908.

Przyrost chętnych do kształcenia powodował, że wszystkie szkoły średnie notorycznie borykały się z problemem przepełnienia. Przykładem jest Gimnazjum V we Lwowie, które rozwijało się dynamicznie; z początkiem roku szkolnego 1892/93 musiano wynająć całe pierwsze piętro w kamienicy przy ul. Podwale 7, gdzie można było urządzić dodatkowe cztery sale szkolne¹⁷. Dokładnie po roku swego istnienia, od początku roku szkolnego 1893/94, „Gimnazjum V we Lwowie miało frekwencję tak liczną, iż utworzono klasę V rozszerzając stopniowo ten zakład na Gimnazjum Wyższe”¹⁸. Formalnie powyższy fakt potwierdzono „Najwyższym postanowieniem z dnia 4 września 1893 [r.]”¹⁹.

Z początkiem roku szkolnego 1895/96, by zaradzić ciągłym kłopotom lokalowym, szkoła zajęła drugie piętro kamienicy przy ul. Podwale 7, gdzie również urządzono wzorem pierwszego piętra cztery sale szkolne²⁰.

W roku szkolnym 1896/97 Gimnazjum V otrzymało „klasę ósmą, a tym samym stało się już zupełnym gimnazjum”²¹. Szkoła posiadała 16 oddziałów, w tym klas drugich było trzy, klasa szósta była jedna, natomiast pozostałe – po dwie. Klasy niższe uczyły się przy ul. Podwale 7, wyższe – w budynku głównym przy ul. Wałowej. Uczniów obowiązywał regulamin liczący 38 paragrafów, który nakazywał posłuszeństwo oraz szacunek wobec dyrektora i nauczycieli, punktualność i dbałość o mienie szkoły, przyzwoite i moralne zachowanie się. Zabroniona była nietolerancja religijna i narodowa, ale także przynależność do jakichkolwiek stowarzyszeń, odwiedzanie kawiarni, piwiarni i tym podobnych przybytków. Zakazany był udział we wszelkich grach i zabawach pociągających stratę czasu lub pieniędzy. Uczęszczanie do teatru było możliwe tylko pod opieką dorosłych, o ile dyrektor nie poczynił zastrzeżeń w tej mierze, natomiast prace literackie mogły być ogłaszane tylko za jego wyraźnym zezwoleniem. Uczniowie zamiejscowi musieli znajdować się pod opieką osoby, co do której grono pedagogiczne nie miało zastrzeżeń. Wszelkie uchybienia groziły sankcjami, które „stosownie do przewinienia, może się stopniować od upomnienia w cztery oczy aż do wykluczenia ucznia z zakładu, a nawet ze wszystkich szkół monarchii”²².

¹⁷ *Historia zakładu*, s. 39.

¹⁸ „Muzeum” 1894, s. 147.

¹⁹ *Historia zakładu*, s. 39.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ „Muzeum” 1897, s. 145.

²² *Przepisy karności dla uczniów c.k. Gimnazjum Piątego we Lwowie*, § 38, [w:] *Sprawozdanie dyrekcji c.k. gimnazjum V we Lwowie za rok szkolny 1897*, Lwów 1897, s. 108.

Jednym z istotnych elementów, na które zwracano szczególną uwagę jako miernik dobrego wychowania, było schludne ubranie, zresztą również nakazane regulaminem. Cytowany już Mieczysław Opałek tak wspomina panujące zwyczaje dotyczące uczniowskiej mody:

[w] czasie, gdy byłem uczniem klasy przygotowawczej, weszły w użycie w gimnazjach lwowskich z polskim językiem wykładowym i w szkole realnej czapki rogatywki bez daszków, uszyte na wzór sokolich. Nie ulega wątpliwości, że innowacja ta miała charakter demonstracyjny i w stosunku do władz szkolnych nawet poniekąd zaczepny, w jaki jednak sposób i z czyjej inicjatywy weszła w powszechne użycie, nie umiem powiedzieć. Niejednolite w barwach, określały czapki zestawieniem kolorów poszczególne lwowskie gimnazja. Czapka z jasnopopielatym otokiem i wierzchem granatowym przysługiwała uczniom Gimnazjum III Franciszka Józefa i V bernardyńskiego, z wierzchem amarantowym uczniom Gimnazjum IV pod Politechniką. Realiści z ulicy Kamiennej, późniejszej Kubali, nosili rogatywki z otokiem czarnym z czerwoną lamówką i wierzchem białym. Czapki ozdobione były na otoku jedwabną różyczką, w której tkwił posrebrzany orzełek polski i za którą zatknięte było jako symbol junakerii pióro sokole. Orzełki i pióra zniknęły rychło zakazane. Ogołocone z nich czapki tolerowane były do czasu wprowadzenia obowiązkowych mundurów szkolnych, co nastąpiło niebawem.

Na przepisowy mundur składała się lekko wcięta w pasie bluzka granatowa ze stojącym, niezbyt wysokim kołnierzem, na którym srebrne lub złote paski poziome w ilości od jednego do czterech oznaczały klasę niższego lub wyższego gimnazjum, do której uczeń uczęszczał. Długie spodnie uszyte były z sukna koloru najciemniej popielatego. Płaszcz czarny, wcięty w pasie z fałdem i dragonem na plecach, posiadał na kołnierzu ciemnoniebieskie wyłogi. Nakrycie głowy stanowiła dość niska czapka granatowa z poziomym czarnym daszkiem ceratowym, opatrzona paskiem i srebrzonym emblematem uformowanym z litery G (gimnazjum) lub R (szkoła realna), ujętej w dwie girlandy z liści wawrzynowych. Mała cyfra pod literą była numerem zakładu, do którego uczeń uczęszczał. Litery na czapkach uczniowskich stały się przedmiotem dowcipów i drwin uliczników lwowskich. Od litery R urobili epitet „rozbójnik” i nim darzyli realistów. Gorzej wychodzili gimnazjaliści, dla których wymyślono miano bardziej obraźliwe. Brzydkim słowem wyzywano też tych seminarzystów, którzy jako umundurowani bursacy mieli na czapkach literę S²³.

W roku 1897 odbyła się w V Gimnazjum pierwsza matura. W dniach od 10 do 15 maja przeprowadzono część pisemną, natomiast od 12 do 28 czerwca – część ustną. Wśród pierwszych abiturientów znajdował się Leopold Staff, już wkrótce jeden z najsławniejszych polskich poetów. Z kolei w roku 1898 naukę w V Gimnazjum ukończył z odznaczeniem Jan Oko²⁴, profesor filologii klasycznej, który w roku akademickim 1945/46 wykładał poezję rzymską na Uniwersytecie Łódzkim.

V Gimnazjum ciągle się rozrastało. Z filii szkoły od 1 września 1902 r. utworzono VI Państwowe Gimnazjum²⁵ we Lwowie z językiem wykładowym

²³ M. Opałek, *op. cit.*, s. 129–130.

²⁴ J. Oko (1875–1946) studiował filologię klasyczną i polską na Uniwersytecie Lwowskim; dziekan Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Wileńskiego w l. 1926–1929 i 1936–1939; autor licznych prac naukowych.

²⁵ „Muzeum” 1902, s. 718; szkoła mieściła się przy ul. Łyczakowskiej 37.

polskim, a trzy lata później powstał kolejny osobny oddział²⁶, który stał się zaczątkiem Gimnazjum VIII²⁷. W roku 1907 powstała także filia przy Gimnazjum Akademickim z językiem ukraińskim jako wykładowym, która była zlokalizowana przy ul. Sapiehy 12.

Na podstawie danych z *Księgi adresowej królewskiego stołecznego miasta Lwowa z roku 1914* (s. 638) stwierdzamy, że u progu I wojny światowej istniało 8 gimnazjów z trzema filiami:

1) C.k. Akademickie Gimnazjum Państwowe we Lwowie z ruską mową nauczania – ul. Teatralna 22;

2) Filia c.k. Gimnazjum Akademickiego we Lwowie z ruską mową nauczania – ul. Sapiehy 12;

3) II c.k. Gimnazjum we Lwowie z niemiecką mową nauczania – ul. Wały Gubernatorskie (po uzyskaniu niepodległości ul. Podwalna 2; szkole nadano miano Państwowego Gimnazjum II im. Karola Szajnochy we Lwowie²⁸, oczywiście z językiem ojczystym jako wykładowym; uczył w nim m.in. Roman Ingarden);

4) III c.k. Gimnazjum im. Franciszka Józefa I – ul. Stefana Batorego 5 (w 1919 r. na prośbę grona nauczycielskiego szkole nadano imię króla Stefana Batorego);

5) IV c.k. Gimnazjum we Lwowie z polską mową nauczania – ul. Ujejskiego 1 (po Wielkiej Wojnie ul. Nikorowicza 2; szkole nadano imię Jana Długosza);

6) Filia IV c.k. Gimnazjum we Lwowie z polską mową nauczania – ul. Chocimska (w 1921 r. powstało z niej IX Gimnazjum im. Jana Kochanowskiego, ul. Chocimska 6)²⁹;

7) V c.k. Gimnazjum we Lwowie z polską mową nauczania – przeniesione do nowego gmachu przy ul. Hermana 7 (w niepodległej Polsce ul. Samuela Kuszewicza 5; przyjęto imię hetmana Stanisława Żółkiewskiego);

8) VI c.k. Gimnazjum we Lwowie z polską mową nauczania – ul. Łyczakowska 37 (patronem szkoły wybrano Stanisława Staszica);

9) VII c.k. Gimnazjum we Lwowie z polską mową nauczania – ul. Sokoła 2 (po I wojnie im. Tadeusza Kościuszki);

10) Filia VII c.k. Gimnazjum we Lwowie z polską mową nauczania – ul. Wałowa 18 (od roku szkolnego 1919/20: X Państwowe Gimnazjum im. Henryka Sienkiewicza);

11) VIII c.k. Gimnazjum we Lwowie z polską mową nauczania – ul. Czarnieckiego 8 (w wolnej Polsce im. Kazimierza Wielkiego).

²⁶ *Sprawozdanie z I posiedzenia Sejmu z dnia 10 X 1905 r.*, „Muzeum” 1905, s. 789.

²⁷ VIII Gimnazjum utworzono w 1908 r., mieściło się przy ul. Czarnieckiego 8.

²⁸ J. K o w a l c z u k, *op. cit.*, t. 6: *II (drugie) Państwowe Liceum i Gimnazjum im. Karola Szajnochy we Lwowie* (nr 560), cz. 1–4, Kraków 2008.

²⁹ W. K u c h a r s k i, *op. cit.*, s. 15.

Pomimo wielu głosów krytycznych odnośnie do metod i treści kształcenia, trzeba pamiętać, iż gimnazja lwowskie ukończyło wielu wybitnych ludzi, których zasługi przyczyniły się do odbudowy polskiej państwowości i rozwoju nauki.

Nadmienić należy, że w drugiej połowie XIX w. nastąpił również rozwój szkolnictwa żeńskiego. Nie tylko we Lwowie, ale w całej prowincji były to szkoły prywatne. Absolwentki liceów maturę uzyskiwały, zdając ją przed komisjami państwowymi powoływanymi przez Radę Szkolną Krajową³⁰.

Aneks

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w zasadzie utrzymano tradycyjną numerację szkół. Gimnazjum Akademickie i jego filia zostały przekształcone odpowiednio na Państwowe I Gimnazjum Męskie i Państwowe II Gimnazjum Męskie z ruskim (ukraińskim) językiem nauczania. Natomiast wśród szkół polskich w roku szkolnym 1920/21 rozpoczęto przekształcanie I Szkoły Realnej na I Państwowe Gimnazjum im. Mikołaja Kopernika, które znajdowało się przy ul. Ludwika Kubali 2, natomiast II Szkołę Realną – na XI Państwowe Gimnazjum im. Jana i Jędrzeja Śniadeckich, które mieściło się przy ul. Szymonowiców 1–3. Zmiana polegała na wydłużeniu nauki z siedmiu do ośmiu lat i przejściu na typ matematyczno-przyrodniczy bez języków klasycznych. W roku 1925 utworzono XII Państwowe Gimnazjum Męskie im. Stanisława Prus-Szczepanowskiego, które umieszczono przy ul. Szumlańskich 7 oraz przy ul. Szeptyckich.

Na zakończenie należy jeszcze dodać, iż struktury i programy gimnazjów ustalone w zaborze austriackim utrzymały się w zasadzie do 1933 r. Dopiero reforma wprowadzona przez ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego prof. Janusza Jędrzejewicza (1885–1951) zmieniła ten stan. Właśnie wtedy dokonano następujących reorganizacji:

a) dwie najmłodsze klasy gimnazjalne (I i II) oddzielono od gimnazjów, przyłączając je do szkół powszechnych jako klasy V i VI;

b) z dotychczasowych klas III, IV, V i VI utworzono 4-klasowe gimnazja z jednolitym programem dla terenu całego państwa;

c) z dotychczasowych klas VII i VIII utworzono oddzielne dwuklasowe licea ze zróżnicowanym programem; były do wyboru programy humanistyczne lub matematyczno-przyrodnicze. Nauka języka łacińskiego trwała tylko przez 4 lata, język grecki uczyniono przedmiotem wybieralnym (fakultatywnym).

W trakcie realizacji powyższej reformy szkoły średnie uzupełniły oficjalną nazwę, która brzmiała „Państwowe Liceum i Gimnazjum”.

³⁰ Szerzej patrz A. B i l e w i c z, *Prywatne żeńskie szkolnictwo średnie w Galicji w latach 1867–1914*, „Acta Universitatis Vratislaviensis” 1992, nr 1228, s. 109–127.

Małgorzata Gajak-Toczek

**The state owned secondary schools for men in Lvov
from 1772 to 1914**

(S u m m a r y)

The purpose of this article is proposing of development state-owned secondary schools for men in Lvov from 1772 to 1914. First of all we should remember that this city was incorporated into the Austrian Empire during the First Partition of Poland and it was the capital of the largest part of Austria named the Kingdom of Galicia and Lodomeria. Despite of the fact, that gymnasiums were under strange power, they were a breeding ground for Polish intelligentsia, especially during the autonomy period.

We should preserve a memory of them, because numerous well-known and famous people graduated from those schools who were reconstituted the Republic of Poland.